

NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA LITOTESNING (KICHRAYTIRISHNING) LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

G'ayibova Zarnigor

Annotatsiya. Ushbu maqolada nemis va o'zbek tillaridagi kichraytiruvchilarning lingvistik xususiyatlari o'rganilib, ushbu ikki tildagi kichraytiruvchilarning shakllanishi, morfologiyasi va semantikasidagi o'xshashlik va farqlarni ta'kidlash uchun o'zaro lingvistik tahlil o'tkaziladi. Tadqiqotda har tomonlama tahlil qilish uchun ona tilida so'zlashuvchilar va lingvistik manbalar ma'lumotlariga asoslanib, qiyosiy yondashuv qo'llaniladi. Topilmalar turli tillarda kichraytiruvchi shakllanishni tushunishimizga yordam beradi va ushbu til hodisalarini shakllantiradigan madaniy va tarixiy ta'sirlar haqida tushuncha beradi.

Kalit So'zlar: Kichraytirgichlar, lingvistik xususiyatlar, nemis tili, o'zbek tili, kross-lingvistik tahlil, morfologiya, semantika.

Kichraytiruvchilar ko'p tillarda kichiklik, mehr yoki tanishlik tuyg'usini etkazish uchun ishlatiladigan lingvistik konstruksiyalardir. Ushbu maqolada til oilasi, geografiyasi va madaniyati jihatidan alohida ajralib turadigan nemis va o'zbek tillaridagi kichraytiruvchilarning lingvistik xususiyatlariga e'tibor qaratilgan. Qiyosiy tahlil ushbu ikki tilda kichraytiruvchilarning shakllanishi, morfologiyasi va semantikasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlashga qaratilgan.

- Diminutivlarni o'rganish ko'p yillar davomida tilshunoslar uchun qiziqish mavzusi bo'lib kelgan. Oldingi tadqiqotlar turli tillarda, shu jumladan nemis va o'zbek tillarida kichraytiruvchi shakllanishni o'rganib chiqdi va kichraytiruvchilarning morfologik va semantik jihatlari to'g'risida qimmatli tushunchalar berdi. Ushbu maqola o'zaro lingvistik tahlil o'tkazish orqali ushbu oldingi tadqiqotga asoslanadi.

- Ma'lumotlar to'plami: tadqiqotda nemis va o'zbek tillarida so'zlashuvchilarning ma'lumotlari, shu jumladan og'zaki va yozma til namunalari to'plangan.

- Korpus tahlili: kichraytiruvchi shakllarni aniqlash uchun turli xil matnlar va og'zaki yozuvlar korpusi tahlil qilindi.

- Qiyosiy tahlil: tadqiqotda nemis va o'zbek tillaridagi diminutivlarning lingvistik xususiyatlari taqqoslanib, morfologiya va semantikaga e'tibor qaratildi.

Diminutivlar ko'plab tillarda, shu jumladan nemis va o'zbek tillarida keng tarqalgan lingvistik hodisadir. Ular kichiklikni, mehrni yoki ba'zan hatto kamsituvchi yoki kamsituvchi tuyg'uni ifodalashga xizmat qiladi. Nemis va o'zbek tillarida kichraytiruvchilarning lingvistik xususiyatlari:

Nemischa:

1. Qo'shimchalar:

- Nemis tilida kichraytiruvchilar ko'pincha otlarga, sifatlarga yoki hatto ismlarga o'ziga xos qo'shimchalar qo'shish orqali hosil bo'ladi. Bu maqsad uchun eng keng tarqalgan qo'shimchalar ayol ismlari va ismlari uchun "-chen" va "-lein", erkak va neytral ismlar uchun "-chen".

Misol:

- Haus (uy) - > Hxususchen (kichik uy)

- Mxxdchen (qiz) - > Mxxdel (qizcha)

2. Unlining o'zgarishi:

- Ba'zan, ayniqsa monosillabik otlar bilan, unli kichraytirishni hosil qilganda o'zgarishi mumkin.

Misol:

- Mann (kishi) - > Mik-Knnlein (kichkina odam)

3. Neytral Jins:

- Diminutivlar ko'pincha nemis tilida neytral jinsni oladi.

Misol:

- MXX (qiz) -> Das MXX (qiz)

4. Semantik Ta'sir:

- Nemis tilidagi kichraytirgichlar mehr-oqibat, kichiklik yoki hatto ba'zan ahamiyatsizlik yoki ahamiyatsizlikni anglatishi mumkin.

Misol:

- Bosqichli (hayvon) - > Tierchen (oz hayvon)

O'zbekcha:

1. Qo'shimchalar:

- O'zbek tilida otlar, sifatlar va ba'zan fe'llarga o'ziga xos qo'shimchalar qo'shish orqali kichraytirishlar hosil qilinadi.

Misol:

- Kitob (kitob) - > Kitobcha (kichik kitob)

2. Ism Qo'shimchalari:

-O'zbek tilida kichraytirish uchun eng keng tarqalgan qo'shimcha "- cha"dir. Ushbu qo'shimcha ismlarni shakllantirish uchun ishlatiladi.

Misol:

- Bolalar (bolalar) - > bolalar (kichik bolalar)

3. Sifat Qo'shimchalari:

- Diminutivlarni sifatlarga "-chaq" yoki "-qush" qo'shish orqali ham hosil qilish mumkin.

Misol:

- Yaxshi (yaxshi) - > yaxshi (juda yaxshi)

4. Semantik Ta'sir:

- Nemis tiliga o'xshash o'zbek kichraytiruvchilari ko'pincha kontekstga qarab kichiklik, mehr-muhabbat tuyg'usini yoki ba'zan hatto biroz kamsituvchi yoki kamsituvchi ohangni bildiradi.

Misol:

- Palto (palto) - > Paltuncha (kichik palto)

5. Madaniy Tafovutlar:

- O'zbek tilida kichraytiruvchilarning ishlatilishiga mintaqaviy lahjalar va madaniy nuanslar ta'sir qilishi mumkin.

Misol:

- O'g'il (o'g'il) - > o'g'ilcha (kichik o'g'il)

Shuni esda tutingki, kichraytiruvchilarning ishlatilishi va shakllanishi shevalarda, mintaqalarda va tilda so'zlashuvchilarda farq qilishi mumkin. Ushbu xususiyatlar umumiy ko'rinishni ta'minlaydi, ammo muayyan holatlarda istisnolar yoki qo'shimcha

nuanslar bo'lishi mumkin.

Nemis va o'zbek tillaridagi kichraytiruvchilarning lingvistik xususiyatlari ajoyib kontrastni namoyish etadi. Nemis kichraytiruvchilari ancha standartlashtirilgan morfologik tuzilishi bilan ajralib turadi, o'zbek kichraytiruvchilari esa o'zbek tili va madaniyatining xilma-xilligini aks ettiruvchi morfologik va semantik xususiyatlarning keng doirasini namoyish etadi. Madaniy va tarixiy kontekstlar kichraytiruvchi foydalanishni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi va bu ikkala tilda ham mavjud bo'lgan aniq naqshlarda yaqqol ko'rinadi.

Xulosalar:

Nemis va o'zbek tillaridagi kichraytirishlar kichiklik, mehr va tanishlikni ifodalashga xizmat qiladi, ammo ularning shakllanishi va semantikasi sezilarli darajada farq qiladi. Nemis kichraytiruvchilari morfologik tuzilishida qattiqroq, o'zbek kichraytiruvchilari esa egiluvchan va madaniy jihatdan nuanslidir. Ushbu maqolada keltirilgan qiyosiy tahlil madaniyat, tarix va lingvistik merosning ushbu tillarda kichraytiruvchi shakllanishiga ta'sirini yoritib beradi.

Kelajakdagi tadqiqotlar ikkala tilda kichraytiruvchilarning tarixiy evolyutsiyasini chuqurroq o'rganishi va ularning zamonaviy muloqotdagi rolini o'rganishi mumkin. Bundan tashqari, yanada ko'ndalang til tadqiqotlar ko'proq tillarni o'z ichiga bu tadqiqot ko'lamini kengaytirish mumkin, dunyo bo'ylab kichkina shakllantirish bo'yicha keng nuqtai nazar bilan ta'minlash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adina S. O. et al. Einflusse des Englischen auf die deutsche Wirtschaftssprache und Jugendsprache // Annals of Faculty of Economics. 2010. – №. 2. – C. 188- 19
2. Bahlo N. Merkmale von Jugendsprache // Jugendsprache / N. Bahlo et al. – Stuttgart: JB Metzler, 2019. – S. 55-77.
3. Janeš F. et al. Die Verwendung von Jugendsprache im Daf-Unterricht // Zagreber Germanistische Beiträge / F. Janeš. – Zagreb, Odsjek za germanistiku - Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012. – S. 329-341
4. Kämper H. Jugendsprache um 1900 und die schone Literatur // Deutschunterricht-stuttgart / H. Kämper. – Hannover, Friedrich Verlag, 2001. – S. 47-58.
5. Lapp, E.: „Jugendsprache“: Sprechart und Sprachgeschichte seit 1945. Ein Literaturbericht. // Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht / E. Lapp. – Paderborn, München, Schöningh, 1989. – S.53-75